

Ivan Kovačević**Miloš Milenković***Odeljenje za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu*

ikovacev@f.bg.ac.rs

milmil@f.bg.ac.rs

Članak vredniji od knjige?! Razaranje interpretativnog suvereniteta srpskog društva*

Apstrakt: U članku se analiziraju posledice redukcionističke primene kriterijuma karakterističnih za prirodne, poglavito laboratorijske nauke, pri vrednovanju rezultata naučnog rada istraživača i institucija iz drugih naučnih polja, prevashodno u polju društveno-humanističkih nauka u Republici Srbiji. Za primer ovog trenda u analizi se uzimaju važeći, apsurdni kriterijumi za izvođenje doktorskih studija iz polja društveno-humanističkih nauka, koji isključuju naučne knjige nastavnika dok isključivo vrednuju naučne članke. Potom se analiziraju neznanje, zablude, logičke greške i interesi koji iza takvih kriterijuma mogu stajati. Posebno se analizira redukcija globalnog na fundamentalno i redukcija nauke na naučnu komunikaciju. Zaključuje se da primena važećih kriterijuma vodi gubljenju interpretativnog suvereniteta, koje nastupa onda kada se institucije, autori, recenzenti i urednici visokog nivoa kompetencije i ekspertize za regionalnu i nacionalnu problematiku žrtvuju u korist inostranih vlasnika, institucija, autora, recenzenata i urednika po pravilu nižeg nivoa kompetencije i ekspertize za regionalna i nacionalna pitanja, s van-naučnim interesima i lojalnostima koji mogu biti u neskladu s interesima građana Republike Srbije. Konačno, promišljaju se posledice tekućeg odricanja od naučnog interpretativnog suvereniteta, posebno prepuštanje interpretacije istorije, identiteta i s njima povezanih kulturnih pitanja i društvenih problema nenaučnim diskursima u srpskom društvu, koji neminovno popunjavaju javni prostor, upražnjen sve bržim gašenjem naučnih časopisa i edicija naučnih knjiga na srpskom jeziku i jezicima nacionalnih manjina.

Ključne reči: naučna politika, redukcionizam u nauci, vrednovanje u nauci, Republika Srbija, interpretativni suverenitet, ukidanje knjiga, doktorske studije

* Članak je rezultat istraživanja na projektima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije br. 117017 i 177035 i na projektu "Društveno-humanističke nauke kao nematerijalna kulturna baština" Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije.

Problem

Društveno-humanističkim naukama je tokom prethodne decenije silom većine u nadležnim telima, a bez racionalne argumentacije i značajnije javne rasprave, nametnut u najmanju ruku naučno nezasanovan, institucionalno i istorijski neprikladan princip da se tekstovi objavljeni u časopisima, tzv. članci, vrednuju više nego objavljene knjige. Većina propisa koji vrednuju rezultate naučno-istraživačkog rada sadrže ovaj princip.¹ Ta negativna pojava s dalekosežnim posledicama predstavlja samu srž promene naučne politike koja se odigrala tokom poslednjih godina, a u kojoj glavnu reč igraju profesionalci iz struke poznate kao scijentometrija. Preuzimajući velika ovlašćenja poverena im tokom "reformi" domena nauke i visokog obrazovanja, kao i uspostavljanjem scijentometrijske pseudonauke kao merila kvaliteta naučne produkcije, naše društvo su na putu da liše institucionalnih i ljudskih resursa u polju društveno-humanističkih nauka, s ozbiljnim civilizacijskim posledicama (upor. Milenković 2009).

Vrhunac primene taj apsurdni princip doseže u Standardima za izvođenje doktorskih studija, koji je Komisija za akreditaciju i proveru kvaliteta objavila 2013. godine, a u kojima, uprkos nagoveštajima promene², i dalje nema naučnih knjiga (tzv. "monografija") na listi tipova proizvoda koji nastavnike fakulteta kvalifikuju za izvođenje doktorskih studija. Posledica toga jeste ta, da nastavnici koji su objavili minimum pet članaka u određenim časopisima imaju pravo da drže nastavu na doktorskim studijama, a da objavljenih pet, sedam ili deset knjiga iz oblasti koju profesor predaje nemaju nikakav značaj i ne kvalifikuju ga za izvođenje nastave na doktorskim studijama. Time se nastavnici na fakultetima društveno-humanističkih nauka, čiji je cilj da na doktorskim studijama osposobe kandidate da obave samostalno istraživanje i o njegovim rezultatima izveste u formi naučne knjige, paradoksalno demotiviraju da i sami takve knjige pišu, budući da bi ih pisanje knjiga, a ne članaka, diskvalifikovalo iz učešća u izvođenju studijskog programa doktorskih studija.

¹ Pogl. Izvore.

² U prethodnim akreditacionim pravilima iz 2008. kvalifikacija nastavnika za obavljanje nastave na doktorskim studijama je zavisila isključivo od objavljenih tekstova u časopisima na tzv. ISI listi. ISI lista, koja je zapravo komercijalni proizvod kompanije Tomson-Rojters i nema naučnu verifikaciju, zasnovana je na kvantofrenom brojanju citata i stoga poptuno otvorena za tzv. predatorske časopise što potvrđuje skorašnji primer rumunskog časopisa "Metalurgia International" o čemu će biti više reči u daljem tekstu. Izmenjena pravila iz 2013. godine uvrstila su i časopise sa evropske liste (ERIH) i srpske časopise koje je nadležno ministarstvo posebnom odlukom izjednačilo sa međunarodnim časopisima (M 24). I pored izvesnog napretka i dalje se nameće računanje bodova koje je Univerzitet u Beogradu izbacio iz Pravila o izboru nastavnika.

Da li je u pitanju etnocidna zavera, finansijsko-politički interes ili puko neznanje? Pošto ne želimo da poverujemo da su autori pomenutih kriterijuma namerili da sprovedu etnocid u Srbiji, niti imamo dokaze za sumnju da su kriterijume pisali ne bi li preusmerili sva sredstva namenjena za finansiranje nauke u Republici Srbiji u laboratorijska istraživanja, ostaje nam da zaključimo da je u pitanju čist konstrukt, nastao nesrećnim spletom okolnosti (kombinacijom dubokog neznanja i administrativne inercije), koji se hitno mora osvestiti, analizirati i administrativno razmontirati.

Nije u pitanju usamljeni primer naizgled administrativne tehnikalije s potencijalno nesagledivim posledicama po društvo. Prenaglašeni značaj članaka objavljenih u časopisima, koji se graniči sa karikaturalnošću, prisutan je već više od jedne decenije u pravilnicima za vrednovanje rezultata rada istraživača na projektima koje finansira ministarstvo nadležno za nauku a koji su, na žalost, u nezanimarivo dugom periodu bili i merilo za izbor nastavnika na Univerzitetu. U tim pravilnicima se, potpuno volontaristički i u skladu s običajima, navikama i interesima tipičnim za jedno od pet naučnih polja³, a usklađenim sa scijentometrijskim komforom⁴, knjiga jednakog značaja (npr. izuzetnog nacionalnog značaja) bodovala kao 2 članka u časopisu istog značaja. Donosioci ovih propisa, rukovodeći se običajima karakterističnim za naučno polje prirodnih nauka⁵, gde

³ Prema važećem Zakonu o visokom obrazovanju, načelno ravnopravna mada u podzakonskim aktima potpuno neravnopravna naučna polja su: prirodno-matematičke nauke; društveno-humanističke nauke; medicinske nauke; tehničko-tehnološke nauke i umetnost (čl. 27). http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_visokom_obrazovanju.html. Ovde razmatrani propisi, ipak, favorizuju članak, kao osnovni vid komunikacije naučnih rezultata, iako to nije slučaj u svim naučnim poljima.

⁴ Scijentometrija menja ono što meri i u tom smislu se ne razlikuje od bilo kog eksperimenta. Prividno zaštićena metaforama "objektivnosti" i "nezainteresovanosti" koje se intuitivno dovode u vezu s matematikom, scijentometrija primenjena na društveno-humanističke nauke menja ne samo institucionalnu formu i običaje komunikacije u tim naukama, već i karakter interpretacije fenomena za čije su proučavanje i očuvanje te nauke u društvenoj podeli rada zadužene (Kovačević 2008, Milenković 2009). Povrh toga, širi kontekst u kojem u antropologiji i srodnim naukama proučavao posledice scijentometrije – praksa permanentne sumnjičavosti, kontrole i nadzora eufemistički nazvana "kultura revizije" – stvara utisak o istraživačima i profesorima kao neradnicima i lenjivcima, dok je jasno da scijentometrijske "analize" i postojeće tehnike evaluacije u nauci i visokom obrazovanju ne mogu da obuhvate, zato što ih "ne vide", ni delić stvarnih obaveza recimo jednog vanrednog univerzitetskog profesora. Upravo tim isključivanjem čitavih tipova obaveza iz evidencije pred evaluaciju, kultura revizije kreira utisak da se nauka i visoko obrazovanje moraju "racionalno" reformisati (Žikić 2009).

⁵ Jasno je da rezultati naučnika u tim naukama nisu zbog toga manji, već da se ti rezultati ne objavljuju u knjigama od 200 ili 500 stranica nego u veoma kratkim tekstovima u časopisima, u skladu s običajima objavljivanja u laboratorijskim disciplinama. Problem na koji ovde ponovo ukazujemo jeste prevashodno taj da primena tog

najveći broj istraživača nikada nije napisao naučnu knjigu, te su principe gore analiziranom ekstenzivnom redukcijom nategnuto protegli i na društveno-humanističke nauke, namećući svoje običaje, podložne scijentometrijskoj evaluaciji, svim drugim naučnim poljima osim istraživanju umetnosti.⁶

Bez obzira na to što je u društveno-humanističkim naukama knjiga najvažniji, najpoželjniji, tradicionalno očekivani i visoko vrednovani naučni "proizvod", koji predstavlja merilo nečijeg profesionalnog uspeha i vrednosti već vekovima, nametnut je običaj iz drugog naučnog polja, s drugačijim tradicionalnim institucionalnim okvirom, drugačijim kanalima komunikacije, drugačijim društvenim ulogama i naučnim ciljevima (upor. Milenković 2009). Da bi koliko-toliko opravdali ovo očigledno nasilje, autori regulacije su knjigu u svojim pravilnicima srozali na pedeset stranica teksta (što je ispod obima propagandnih brošura iz 1945. godine). Tako degradiranu knjigu, birokratski nazvanu "monografija"⁷, s ciljem da joj se umanje i obim i značaj, ti pravilnici vrednuju kao dva ili dva i po članka. Posledica toga jeste da naučnici iz društveno humanističkih nauka koji napišu knjigu od dvesta, trista ili četristo stranica, za taj veliki posao koji u proseku zahteva godine istraživanja i pisanja, dobiju bodove (dakle priznanje, platu, osnovu za nastavak finansiranja istraživanja, publikovanja i dr.) kao za dva članka dužine jednog autorskog tabaka. Jasno je da su u takvim okolnostima oni ne samo demotivisani da nastave s tradicionalnim praksama istraživanja, pisanja i objavljivanja već da su, budući egzistencijalno uslovljeni, oni *prinudeni* da tako i učine.

Pogrešna upotreba pojma monografija nije slučajna. Bilo je potrebno – bilo ljubomorno zavideći piscima knjiga, bilo golom silom namećući svoja shvatanja – uništiti sam pojam knjige i zameniti ga nečim dostiznijim što, sa redukcijom na obim propagandne brošure, čini mogućim pisanje knjiga i onima koji za to nemaju ni znanja ni dara, niti se to od njih ikada pre i očekivalo. Nasuprot tome, najveći broj upravo naučnih članaka jesu po sadržini MONOgrafije jer su napisane o JEDNOJ pojavi ili problemu. Stoga je potpuno besmislena upotreba pojma monografija na način koji to čini trenutno važeći "Pravilnik o postupku i nači-

običaja u drugim naučnim poljima, a posebno u društveno-humanističkim naukama, predstavlja kontraindikovanu praksu, koja će ove učiniti a) lošijim naukama, koje će pri tome postati i b) sociokulturno irelevantne.

⁶ Ukoliko prirodnonaučni neofizikalizam nastavi da preovladava naučnom politikom, a scijentometrija ostane jedini ili najvažniji evaluativni okvir u domenu nauke i visokog obrazovanja, jedno moguće mirno razrešenje postojeće nepravne, anticivilizacijske, antievropske i antinacionalne neprilike mogla bi da bude reklasifikacija humanistike s umetnostima i uspostavljanje regulatorne autonomije, s kriterijumima vrednovanja prilagođenim tim naučnim poljima a ne laboratorijskim naukama, i s metodima evaluacije koji ne menjaju karakter evaluiranog, poput scijentometrijskih.

⁷ Pravilnik o postupku i načinu, i kvantitativnom iskazivanju naučno istraživačkih rezultata istraživača donet 21.03.2008.

nu, i kvantitativnom iskazivanju naučno istraživačkih rezultata istraživača". Potrebno je istaći da se monografiji propisuje da mora "samostalno i sveobuhvatno obrađivati određenu tematiku", što nije inherentno značenju pojma monografija. Reč je o pripisanom značenju, osmišljenom upravo da bi se poništio pojam knjige (što se i eksplicitno kaže u stavu u kome je monografija definisana kao knjiga koja samostalno i sveobuhvatno obrađuje određenu temu). Time se jasno tvrdi da postoje i knjige koje mogu biti naučnog karaktera, ali se ne vrednuju pomenu tim Pravilnikom. Te knjige, koje na primer obrađuju dve, tri ili čak četiri međusobno povezane teme i nisu MONOgrafije i vrede nula bodova (tj. ne vrednuju se) bez obzira na to što nedvosmisleno predstavljaju proizvod naučnog rada, u naučnoistraživačkoj instituciji, u okviru naučnih projekata, u pojedinim slučajevima značajno težeg i/ili dugotrajnijeg od rada na monografiji; ili im se kao rezultat priznaje samo "jedna tema" obrađena na pedeset stranica, dok sve ostalo u smislu valorizacije propada kao bespotreban trud, što apsurdnom i voluntarističkom karakteru čitave ove regulacije dodaje i nivo arbitrarnosti – upravo onoga što je regulativa trebalo da ispravi. To bi značilo da neko ko radi po pravilima ovog Pravilnika treba da svoju knjigu od trista pedeset stranica podeli i odštampa u sedam zasebno ukoričenih celina za šta bi dobio trideset pet bodova umesto pet, koliko "vredi" jedna knjiga!? Podsećamo da je donošenje ove regulative eksplicitno obrazloženo uređivanjem oblasti nauke i visokog obrazovanja, otklanjanjem nezakonitosti i nepravilnosti u radu, a da je obrazloženo etičkom argumentacijom. Ipak, suprotno fundamentalnom pravilu laboratorijske nauke – nikada ne ignoriši kontraevidenciju – sprovedeno je nasilje nad makar jednim naučnim poljem kojem laboratorijski običaji nisu ni primereni ni relevantni.

S iznetim na umu, u daljem tekstu ukazujemo na neke poučne primere raznovrsnosti pojmova "časopis", "članak", "kvalitetno uređivanje" i sl. koji pisci propisa nisu imali na umu kada su ove postavili visoko na pijedestal poželjnih/obaveznih akademskih rezultata, degradirajući tradiciju objavljivanja knjiga u društveno-humanističkom polju.⁸

Kontraevidencija

Redovnost časopisa

U ocenjivanju pojedinih naučnih časopisa, a samim tim i u ocenjivanju pojedinačnih istraživača koji u tim časopisima objavljuju, kao jedna od obavezu-

⁸ Iako izrazito složena, problematika kojoj posvećujemo ovaj članak, prirodno, zahteva pisanje duže studije u formi naučne knjige, ovde ćemo izneti komprimovanu argumentaciju koja će, verujemo, svoj puni obim dobiti u nekoj budućoj monografskoj studiji ili naučnoj knjizi.

jućih elemenata za pozitivnu ocenu navodi se redovnost izlaženja. To izričito pominje i "Akt o uređivanju naučnih časopisa" donet 9.07. 2009. godine.⁹ U Aktu se kaže da je pravovremeno izdavanje svezaka, u skladu s predviđenom periodičnošću, osnovna obaveza izdavača.¹⁰

Posebno je naznačeno to, da se izdavanje dvobroja i višebrojeva, koje su ranije bili najčešće posledica nedostatka sredstava za objavljivanje časopisa (do koga je u stvarnosti dolazilo usled poskupljenja troškova koje nije pratilo povećanje sredstava dobijenih za tu svrhu a ne zbog implicirane lenjosti urednika ili tobože niske produktivnosti društveno-humanističkih naučnika), neće biti smatrano redovnim izlaženjem.

Ovaj, naoko sasvim opravdan zahtev, ima različit smisao i izaziva različite posledice u osnovnim granama nauke tzv. naučnim poljima. U prirodnim nau-

⁹ Period 2008-2012. godine je jedini period u istoriji Srbije da je ministar nauke bio neko ko se naukom ne bavi. Uprkos izvesnom napretku u pogledu finansiranja direktnih materijalnih troškova izvođenja istraživanja i nabavke opreme neophodne za rad, za koji bi se mogle dobiti menadžerske nagrade i priznanja, u ovom periodu došlo je do dalje degradacije srpskih društveno-humanističkih nauka i kompletiranja njihove regulatorne potčinjenosti. Ta pojava kulminirala je potpuno arbitrarnim precrtavanjem lokalnih/regionalnih časopisa za istoriju, jezik i očuvanje jezika, materijalne i nematerijalne kulturne baštine s liste časopisa koji se imaju sufinansirati/očuvati, kao "nenaučnih" (dakle, kao onih koji u redukcionističkoj vizuri čak ni ne zaslužuju status časopisa) – ličnom odlukom!?

¹⁰ "Акт о уређивању научних часописа" objavljen 9. 07. 2009. godine. Odeljak pod naslovom "Учесталост објављивања, означавање сvezака и страница" glasi: "Број сvezака који се издаје годишње утврђује се приликом доделе ISSN-а и СIP каталогизације, по могућству уз назнаку месеци објављивања, и наводи у свакој свесци у импресуму или на другом истакнутом месту. Правовремено издавање сvezака у складу с предвиђеном периодичношћу је основна обавеза издавача, односно уредништва. Издавање двоброја или вешebroја не сматра се редовним излажењем. Промена периодичности мора се евидентирати обнављањем каталогизације, тј. израдом новог каталошког записа (СIP). Правовременост се прати и утврђује на основу датума полагања сваке објављене свеске часописа у Репозиторијум Народне библиотеке Србије. Евиденција о полагању јавно је доступна на Интернету. Пожељно је да се сви чланци објављују у оквиру редовних сvezака. Редовне свеске могу бити тематског карактера. Ванредни, допунски и специјални бројеви не сматрају се саставним делом волумена часописа. Бројчане ознаке волумена (годишта) часописа треба да расту континуирано. Континуитет се не сме нарушити ни у случају прекида у издавању часописа. Свеске се означавају редом према предвиђеној динамици излажења. Пожељно је да се редни број 1 додељује првој свесци сваког новог волумена. Свеске се означавају обично арапским бројевима. Бројчана ознака страна почиње од прве стране текста првог чланка и наставља се кроз све прилоге једног волумена. Корице, насловна страна, садржај и огласи се не остраничавају."

kama, koje imaju jedinstven predmet istraživanja na celoj planeti i, samim tim, veoma mali broj fokusa istraživanja u kojima postoji mnogo istraživača koji se bave potpuno istom naučnom problematikom; u kojima je od značaja sopstveni rezultat objaviti što pre, tj. pre nego što ga neko drugi objavi, jer se u slučaju kašnjenja ne može dokazati ni autorstvo niti originalnost, kao uslovi za slavu, dalje finansiranje projekata ili sa patentima povezano ubiranje tanti-jema; u kojima teorijsko-metodološki pristup autora nema gotovo nikakvu ulogu u pogledu forme komunikacije rezultata istraživanja člankom koji izveštava o obavljenom eksperimentu; najzad, u kojima je povezanost s primenom u industriji očigledna, dinamika objavljivanja časopisa je nužno frekventna. Nasuprot njima, nauke koje su vezane za zemlju/državu, užu ili širu celinu, pokrajinu, region ili celu regiju, i stanovništvo koje u njoj živi, a bave se sveukupnom egzistencijom ljudi, njihovom kulturom, identitetom, jezikom, istorijom i drugim s industrijom očigledno nepovezanim temama, obično nazvane društvene i humanističke, a u slučaju naglašene teritorijalnosti nazvane nacionalne ili identitetske nauke, imaju disperzivno polje proučavanja i neprebrojivo mnogo potencijalno relevantnih tema; otkriće i izum nisu njihovi glavni ciljevi već razumevanje ljudske egzistencije; ne bave se utvrđivanjem prirodnonaučnih zakona nezavisnim od konteksta istraživanja, pa saopštavanje rezultata u njima nije motivisano dinamikom prvenstva saopštavanja vesti i novosti. U tom smislu, u njima ne postoji nikakva trka za publikovanjem koja bi bila uzrokovana strahom da će neko drugi objaviti rezultat istraživanja koji mesec pa čak i nedelju pre konkurencije. Stoga je dinamika izlaženja i korišćenja rezultata istraživanja objavljenih u tim časopisima potpuno drugačija od dinamike propisane na osnovu običaja važećih u laboratorijskim naukama. Postoji, na primer, časopis koji izlazi sasvim redovno u, citatometrijskim merilima nepojmljivim intervalima – *Zbornik Etnografskog muzeja u Beogradu*, koji *redovno izlazi svakih pedeset godina* i do sada je izašao, sasvim uredno ali Aktu neprepoznatljivo – 1901, 1951. i 2001. godine.

Drugi izvor imperativa za redovnim izlaženjem predstavljaju, opet kontingentni, standardi rada u struci kojoj je povereno evidentiranje i izračunavanje indeksa pomoću kojih se trenutno "vrednuje kvalitet" rezultata naučnoistraživačkog rada. U pitanju su bibliometrijsko-citatometrijski standardi koji ni u društvenim, a kamoli u humanističkim naukama, nemaju ama baš nimalo smisla (Kovačević 2008, Milenković 2009, Ковачевић 2009, Kovačević 2009, Milenković 2010). Naime, ti standardi podrazumevaju da je "bolji" onaj časopis u kome se citiraju radovi stari svega dve godine ili što mlađi¹¹, što proizlazi iz činje-

¹¹ Ovo ide dotle da se čak izračunava tzv. "prosečna starost referenci" na osnovu koje se časopisi sa mlađim referencama bolje ocenjuju nego oni čije su reference prosečno starije. Na osnovu toga je jasno da regulativa prati najradikalniju verziju konstruktivističkog stanovišta, prema kojem je svo znanje poput jogurta, na osnovu čega

nice da prirodnonaučne laboratorije neprekidno proizvode nove i nove rezultate eksperimenta, izveštavajući o njima redovno, na kvartalnom, dvomesečnom pa i na mesečnom nivou. U takvoj kulturi nadmetanja da se što pre objavi što noviji rezultat, rezultati stari tri ili pet godina mogu se smatrati "zastarelim". U društvenim i humanističkim naukama stanje nije ni približno tome, pa tako i "rezultati" stari sto godina mogu biti sasvim relevantni. Časopisi ne mogu biti kažnjavani zato što se u člancima koji se u njima nalaze citiraju radovi "stari" trideset ili pedeset godina. Ipak, to se u praksi dogodilo. Stoga dinamika izlaženja časopisa u društvenim i humanističkim naukama ne zavisi od trke da se rezultati objave pre nego što ih objave naučnici koji se u pedeset laboratorija na svetu bave istom tematikom putem istih metoda i tehnika, već od kvantiteta produkcije i dinamike prezentiranja u toku jedne godine (ili u nekom pravilnom intervalu/uporedivom vremenskom periodu koji, vidimo, može iznositi čak i pola veka). Sve i da se jedan časopis ne pojavi u jednoj godini s unapred procenjenim brojem svezaka, neće nastupiti nikakav veliki problem ni za taj časopis niti za tu disciplinu u celini, kada bismo ga vrednovali akademskim kriterijumima za procenu kvaliteta. Problem nastupa, i faktički je nastupio, samo onda kada je prirodnonaučni princip rada i mišljenja nametnut tamo gde mu nije mesto, a zatim pojačan stručnim standardima jednog komercijalnog interesa (scijentometrijska evaluacija). Slični problemi povezani s nasilnim transferom bi nastali kada bi se košarka igrala po pravilima fudbala, a uporediva karikaturalnost bi nastupila kada bi ta košarkaška pravila na fudbalskoj utakmicu tumačile – knjigovođe. Moguće je zamisliti obrnutu situaciju, u kojoj društveno-humanistički modeli dodatno osiromašeni stručnim standardima scijentometrije vrše teror nad prirodno-matematičkim naukama, pa da društvene i humanističke nauke, preko ministra koji je iz tih nauka, nametnu da se ne može napredovati u zvanju bez knjige od dvesta ili trista stranica. To bi dovelo do toga da, iz onih nauka u kojima su tekstovi na dve-tri stranice i u kojima se ne pišu knjige, niko ne bi mogao da postane naučni savetnik niti da rukovodi projektom, ukoliko bi se uopšte i mogao smatrati naučnikom, a kamoli da izvodi doktorske studije i reprodukuje nastavni i naučni podmladak čitave svoje discipline.

Bez obzira na to što je, u situaciji u kojoj se sprovodi jedan teror, moguće zamisliti i neki drugi, na primer obrnuti, ne bi se smelo dozvoliti da bilo koja naučna grupacija teroriše druge, pa čak i kada je u prethodnom periodu teror stizao iz obrnutog smera. Ipak, istorija nas uči da nema apsolutne moći u neograničenom vremenskom intervalu, pa treba ozbiljno promisliti kakve će biti posledice ukoliko se teror karakterističan za prethodnu deceniju nastavi.

se interpretacije iznesene pre dvadeset ili pedeset godina imaju smatrati manje vrednim, budući da im je nekako prošao "rok trajanja". Ovo neodoljivo podseća na totalitarne pozive da se u izgradnji "novog čoveka" prošlost zaboravi, a identitet potraži isključivo u petogodišnjim planovima komisija za istinu odn. centralnih komiteta.

*Da li će "Politikin zabavnik" ući na ISI listu?
Liste časopisa, citatometrija i impakt faktor kao "merilo"*

Neposredno po izbijanju afere oko "Metalurgia International", rumunskog časopisa s ISI liste, imali smo razgovor s jednim kolegom koji prenosimo u vidu etnografske beleške:

"Pošto je jedan rumunuski časopis sa ISI liste citirao 'Politikin zabavnik' ima li šanse da se i "Politikin zabavnik" nađe na toj listi. Ja sam", kaže taj kolega, "kao student za džeparac pisao članke iz popularne nauke u 'Politikinom zabavniku' pa se pitam hoću li možda dobiti neke bodove. Brine me", nastavio je kolega, "samo to što su to bili sasvim početnički tekstovi". Brzo smo mu te brige odagnali jer kvalitet tekstova nije ono o čemu se brine ISI lista. Ipak, rekli smo mu, da čak i kada bi "Politikin zabavnik" promenio namenu i od "lista za sve od 7 do 107 godine" postao "list za nauku za sve od 7 do 107 godina" i prijavio se na ISI listu šanse su jako male, mada nadanje nije zabranjeno.¹²

U dugoj istoriji nakaradnih, pa i komičnih, posledica koje je proizvela citatometrija, kao način vrednovanja rezultata naučnog rada, poslednji slučaj, generisan u Srbiji a realizovan u Rumuniji, odnosi se na Tompson-Rojtersovu listu koja je stožer cele citatometrijske kvantofrenije. Slučaj je detaljno ispraćen u srpskoj štampi koja je tokom nekoliko dana pisala o slučaju tri naučnika iz Beograda koji su rumunskom časopisu *Metalurgia international* podmetnuli tekst bez ikakvog naučnog značaja i smisla, uključujući izmišljene ličnosti, pojmove i bibliografske jedinice, koji sadrži zaključke koji ne slede i tome slično, nalik na nekadašnju Sokalovu podvalu (v. Robin 2004). Tekst je objavljen bez ikakvih izmena.

Vest o tome objavljena je u većini dnevnih novina i imala je, skoro, identičan sadržaj. Kao primer navodimo tekst objavljen u listu *Alo* 15.09.2013. godine, uz naglašavanje da su tekstovi u drugim dnevnim listovima u delu opisanja samog događaja međusobno isti i, najverovatnije, generisani iz istog izvora, kao preneti agencijska vest:

"Profesori FON-a zavrnu li Rumune: Evo, kolege "naučnici"!

Dvojica profesora FON-a, namerno su objavili izmišljen članak u rumunskom časopisu da bi skrenuli pažnju na hiperprodukciju "naučnih" radova srpskih profesora. *Alo* (15.09.2013)

Iz istog izvora saznajemo kako je izgledao objavljeni rad.

¹² Na naše pitanje o tome da li misli ozbiljno ili se šali, kolega nam nije dao odgovor, ali smo mu ipak objasnili da se u slučaju rumunskog časopisa ne radi o "Politikinom zabavniku" već o drugom listu koji se zove "Mikijev zabavnik".

"Naučni" rad Dragana Đurića i Borisa Delibašića, uz pomoć saradnika Stevice Radišića, pod nazivom "Evaluacija transformativnih hermenautičnih heuristika za procesiranje slučajnih podataka" liči na loše napisanu bajku, ali ga je rumunski časopis "Metalurgija Internešnl", koji inače obiluje imenima srpskih autora, objavio u celosti bez ijedne ispravke.

Tako se u članku, među lažnim referencama, kao autor pominje čak i Dinzijev junak Šilja koji je svoje naučne rezultate objavio u naučnom časopisu "Mikijev zabavnik". Spominje se da su korišćeni i rezultati radova objavljenih 2012. i 2013. godine od strane davno mrtvih velikana Bernulija i Laplasa. Na tarzanskom engleskom, koji niko u rumunskom časopisu nije ispravljao, mešaju se "babe i žabe", od pojmova informatike i računarstva do Evropske unije, obrazovnog nivoa žena i religije. Kao šlag na torti, časopisu su poslali i svoje fotografije sa sve lažnim brkovima i perikama."

Ono što tvorci ove vesti, koja je listom pogrešno tumačena kao dokaz o niskom kvalitetu srpske nauke, nisu izneli u javnost jeste ključna informacija – da se časopis "Metalurgia International" NALAZI na ISI listi naučnih časopisa – komercijalnom proizvodu kompanije "Thomson Reuters" koju scijentometrijska struka koristi za "vrednovanje" rezultata naučnog rada, a srpska administracija još uvek tretira kao pouzdani izvor informacija. Interesantno je da je ovaj slučaj iskorišćen kao povod za još jedan napad na srpsku nauku u celini a ne, kako bi to očigledno trebalo, za konačno ukidanje pogrešnih merila kvaliteta nauke koja su ovim skandalom ponovo kompromitovana.

Uvidom u listu časopisa na sajtu Narodne biblioteke Srbije, gde se referiše koji časopisi se nalazi na ISI listi, pokazuje se da je "Metalurgia International" deo ISI liste i da ima određeni impakt faktor (što znači da ga citiraju drugi časopisi koji su takođe na ISI listi). Prema tome, ovaj eksperiment trojice autora iz Srbije je pokazao nešto više od toga kako radi pomenuti časopis. On je pokazao da je ISI lista, usled mehaničkog brojanja citata, deo prevarantskog lanca sticanja naučnih zvanja na osnovu kvantitativnih pokazatelja kojma je arbitrarno pridata vrednost. Naime, naučna zvanja u Srbiji se stiču objavljivanjem članaka u časopisima sa ISI liste koji nose dva puta ili tri puta više bodova od domaćih časopisa, a u nekim slučajevima su obavezni uslov za sticanje zvanja koje se ne može steći bez objavljivanja na istoj. Ovaj slučaj pokazuje svu besmislenost takvog principa evaluacije i regulativom propisanog postupka koji omogućava da se zvanja i bodovi stiču akademski nelegitimnim radnjama pojedinih časopisa uz sadejstvo tvoraca, vlasnika i lokalnih tumača ISI liste.

Izbijanje afere uslovalo je još nekoliko epizoda. Naime, autori iz Srbije koji su objavljivali u "Metalurgia International" su se raspitivali u servisu Narodne biblioteke Srbije KoBSON-u da li je moguće da se ti članci povuku i da se brišu iz njihovih bibliografija. Odgovarajući na zahteve da se iz KoBSON-ovog servisa "Naši u WOS-u" izbrišu ti radovi KoBSON je obavestio da brisanje nije moguće jer je "objavljivanje u naučnim časopisima konačni doga-

đaj".¹³ Intervencija Tomson-Rojtersa takođe nije moguća i nikakvo skidanje sa ISI liste ne može promeniti položaj časopisa "Metalurgia Interenational" na ISI listi za period 2009-2012. godine, kada je časopis imao impakt faktor, jer je impakt faktor za pojedinu godinu takođe konačni događaj.

Iako ne jedina moguća, ali jedina ispravna reakcija bila bi brisanje celokupne ISI liste i povezanih proizvoda iz svih dokumenata kojima se vrši vrednovanje naučnog rada u Srbiji i, nasuprot tome, ugledanje na evropske principe evaluacije u humanističkim naukama. Naime, krovna evropska naučna institucija, European Science Foundation, za humanističke nauke je napravila listu na kojoj prevarantskim časopisima mesta nema (na njoj se uredno nalaze oni časopisi, obuhvaćeni ISI listom, koji imaju priznatu stvarnu a ne citatnu vrednost u svojoj disciplini). Oni jednostavno na njoj ne mogu da se nađu zato što se ne kreira putem prebrojavanja citata već kompetentnom, javnom odlukom ekspertskih timova, tzv. panela za pojedine naučne oblasti (međunarodni analogon našim matičnim odborima). Izabrani eksperti, kao recenzenti po pozivu, svojim imenom, naučnim delom, autoritetom i moralnim garantijama obezbeđuju da se na toj listi, koju različiti članovi panela ažuriraju svakih nekoliko godina, nalaze samo oni časopisi koji svojim sadržajem to zavređuju.¹⁴ S druge strane, dokle god se to radi prebrojavanjem citata i to prebrojavanje citata se naplaćuje, dotle postoji potencijalni izvor naučnih obmana, koje povremeno, budući pogrešno interpretirane, služe za podsmeh čitavoj srpskoj nauci. Još jednostavnije formulisano – metod prihvaćen u Srbiji ne samo da je nasilan (nametanje standarda jednog naučnog polja svim ostalima) već je i potencijalno kriminogen. Naizgled paradoksalno, mada je u pitanju stabilna odlika volontaristički sprovedenih reformi – "lek" za korupciju, nepotizam i "naučni kriminal" je kontraindikovano, poput pogrešno prepisanog leka.

Ograničenje publikovanja u toku jednog godišta časopisa i druga zdravorazumska ograničavanja

U oficijelnim i neoficijelnim raspravama o vrednovanju naučnog rada koje, pak, direktno, zahvaljujući pozitivnim propisima, mogu uticati na karijere i živote naučnih radnika u institutima i na univerzitetima, javlja se pitanje broja članaka koje jedan naučnik može da objavi u pojedinom časopisu, u određenom vremenskom periodu, praćeno zahtevima da u jednom časopisu ne može frekventno objavljivati.

Ponižavajući normativni okvir u kome je uništena i dezavuisana knjiga, osnovni proizvod i forma komunikacije rezultata istraživanja u društveno-hu-

¹³ <http://www.kobson.nb.rs/kobson.82.html>

¹⁴ Svi podaci o ERIH listi se mogu naći na sajtu European Science Foundation (www.esf.org)

manističkim naukama, naterao je naučnike iz društveno-humanističkih disciplina da pretežno pišu manje forme, članke, i da ih objavljuju u časopisima. U takvom normativnom okruženju javila se i pomenuta rasprava o broju članaka koje jedan naučnik može/sme da objavi u jednom časopisu. Neki časopisi¹⁵ su u svoju uređivačku politiku ugradili pravilo da se u toku jedne godine jednom autoru može objaviti samo jedan tekst. Takav stav se zastupa i u pojedinim institucionalnim okvirima evaluacije naučnog rada istraživača i univerzitetskih nastavnika. U tim pokušajima proizvoljno se ograničava broj radova objavljenih u jednom časopisu, a ideja se materijalizuje u uređivačkim politikama, dok je u postupcima evaluacije rezultata naučnog rada pojedinca zastupan stav da najviše jedna polovina radova može biti objavljena u jednom časopisu. Ali kada analiziramo ovu, zdravorazumski posmatrano, "ispravnu" odredbu koja bi u normalnim okolnostima trebalo da "spreči nepotizam", ispostavlja se da je ona ponovo u neskladu s brojnim strukturnim ograničenjima, postavljenim pre svega pred takozvane "male discipline" ili specijalne oblasti u okviru širih disciplina.

Naime, takvom stavu se mogu izneti dve osnovne zamerke: tehnička i etička. Tehnička zamerka se odnosi na realnost u malim naučnim zajednicama i malim institucionalnim okvirima, što karakteriše nauku u Srbiji, gde je broj publikacija koje objavljuju naučne priloge iz pojedinih humanističkih disciplina mali i svodi se na jedan, dva ili najviše tri časopisa. Praktično je nemoguće u pojedinim disciplinama na silu tražiti od autora da radove predaje za štampu u veći broj časopisa! Etička zamerka polazi od implicitnih stavova koji vode ovakvom zahtevu. Naime, taj zahtev je naročito potenciran kada se radi o časopisima koje izdaju naučnoistraživačke organizacije (instituti i fakulteti) jer se, navodno, u njima lakše objavljuju radovi istraživača koji su zaposleni u tim institutima i na tim fakultetima. Ova zamerka polazi od nedokazane sumnje da su urednici i članovi redakcije nepošteni, te da prilikom objavljivanja radova sprovode nepotizam, ne neguju konkurenciju, pa čak i da vrše falsifikate. Naime, u časopisima sa slepom recenzijom bi bilo kakvo privilegovanje zaposlenih u toj organizaciji značilo da se recenzije krivotvore, da je postupak prekršen i da su izigrana osnovna pravila koja je sama redakcija postavila. Tako krupne optužbe, da bi bile uopšte ozbiljno razmotrene, morale bi da budu potkrepljene dokazima, a podležu i krivičnom zakoniku.

Stav o inherentnoj korumpiranosti i prirodnom nepotizmu unutar institucija doveden je do krajnjih razmera u sumnjičavosti prema činjenici da članovi redakcije i urednici mogu da objave radove u časopisima u čijem uređivanju učestvuju. Iako, s preovlađujuće vulgarno-demagoške tačke gledišta, ovaj stav

¹⁵ Osnovna namera ovog teksta je da ukaže na postojanje, uzroke i posledice pojedinih pojava, a ne da kritikuje pojedinačne uređivačke politike konkretnih časopisa i stoga se neće navesti o kojim časopisima je reč.

deluje plauzibilno, u etičkom smislu je takođe problematičan, budući da polazi od pretpostavke da su istraživači i naučnici spremni da obmanjuju i varaju – recimo da objave sebi i svojim kolegama, u svojstvu urednika ili članova redakcije, nedovoljno kvalitetne radove ili da ne objave radove nekog drugog autora kako bi svom radu dali prednost.¹⁶ Ipak, takva optužba bi imala smisla isključivo kada bi u društveno-humanističkim časopisima koji izlaze na srpskom jeziku važilo pravilo koje važi pri uređivanju onih svetskih časopisa koji vlasnicima donose najviši prihod, a to je pravilo da treba objaviti što manji broj članaka kako bi impakt faktor bio što viši, a oštra konkurencija povisila kvalitet objavljenih radova. U stvarnosti je upravo suprotno – analiza redovnosti izlaženja, obima svezaka i raznovrsnosti tematike u domaćim društveno-humanističkim časopisima pokazuje da oni, u skladu s dobrim akademskim tradicijama, objavljuju sve što se kvalifikuje tj. prođe recenziju upravo zato što uredništva nisu pod scijentometrijskim pritiskom izračunavanja impakt faktora. *Urednicima nije stalo da nasilnim restrikcijama povećaju impakt faktor putem neobjavljivanja članka upravo zato što su moralni.* Oni karijere kolega, čiji radovi prođu recenziju ali ne "upadnu" u kvotu radova propisanu odlukom vlasnika, ne žrtvuju statusu časopisa ili svom ličnom imidžu "strogog" urednika. Na taj način, oni pokazuju da su im ljudi važniji od brojeva a institucije Republike Srbije od privatnih kompanija.¹⁷

Jedan od dva ključna razloga koji časopis u scijentometrijskoj realnosti čini "uspešnim" zapravo je praksa neobjavljivanja radova jer impakt faktor predstavlja količnik citata i broja objavljenih radova, u određenom vremenskom periodu, pa samim tim manji broj objavljenih radova u odnosu na broj citatata donosi veći količnik. To je još jedan, verovatno i krucijalni, dokaz da je upravo upotreba scijentometrijskih proizvoda za određivanje kvaliteta rezultata rada naučnika, ili kvaliteta studijskog programa doktorskih studija (čija primena može da dovede bukvalno do gašenja čitavih naučnih disciplina i pod-disciplina) – ne-

¹⁶ Lično raspoložemo primerom procedure rada redakcije koja je objektivizovala proces uređivanja i objavljivanja do te mere da sami autori i recenzenti to smatraju isuviše detaljnim. Svaki rad u predrecenzijskom postupku ocenjuju urednik ili njegov zamenik uz još jednog člana redakcije koji može biti "dežuran" za taj broj ili svesku. Ukoliko stigne rad nekog od urednika, dva člana redakcije obavljaju posao depersonalizacije teksta i tekst, u kome se ni na koji način ne prepoznaje autor, šalju na slepu recenziju. Neki primeri pokazuju da ovako precizirana procedura predstavlja branu od neosnovanih napada i projektovanja sopstvenih (ne)moralnih načela ili u boljem slučaju, od napada zasnovanih na neznanju tj. nepoznavanja nacionalne istorije nauka, naučnih institucija i naučne produkcije u njima, koja govori puno o kritizerima a o nacionalnoj humanistici gotovo ništa.

¹⁷ O napretku antropologije u Srbiji svedoči daleko veće pokrivanje raznih subdisciplinarnih područja i povećanje rezultata istraživanja, što je omogućeno povećanjem broja časopisa i broja svezaka unutar jedne kalendarske godine (Kovačević 2011).

moralna i prezira dostojna. Ispostavlja se da tobožnja etička ograničenja služe, sasvim suprotno, opravdavanju prakse namernog neobjavlivanja članaka zarad održavanja statusa – impakt faktora i pratećih povoljnosti.

Društvo koje vodi računa o sebi ne sme da dozvoli da društveno-humanističke radove prepusti tolikom stepenu voluntarizma i interesima urednika, recenzentata i vlasnika časopisa na drugim jezicima, u drugim društvima, s drugim interesima i lojalnostima. Društveno-humanističke nauke kao kulturnu baštinu i javno dobro treba čuvati u istom smislu u kom se, u skladu s međunarodnim konvencijama, čuva predmet njihovog izučavanja. Imperativ da objavljuju rezultate naučnog rada društveno-humanistički naučnici treba da imaju nezavisno od trenutnih običaja vrednovanja i finansiranja. Imperativ da omoguće objavljivanje urednici društveno-humanističkih časopisa treba da očuvaju uprkos pritisku regulative da slede scijentometrijsku praksu koja favorizuje ono što je vlasniku i izdavaču najjeftinije – odbijanje radova zarad "podizanja konkurencije". Mit o "konkurenciji koja podiže kvalitet", u kontekstu u kojem nekoliko hiljada istraživača obrađuje nekoliko stotina tema u nekoliko desetina institucija putem isto toliko teorijsko-metodoloških pristupa, pa još i za raznolike nacionalne i regionalne publike, ne zavređuje – ni drugi pasus analize.

Komercijalni časopisi vs Open Access

Pojava i odnos komercijalnih časopisa i časopisa koji su u režimu *Open Access*¹⁸ sažeto je opisan u tekstu Stele Filipi-Matutinović "Autorska prava i otvorena nauka":

"Većinu najuticajnijih časopisa, koji naučnicima donose najviše bodova objavljuje nekoliko komercijalnih izdavača (Elsevier, Springer, Wiley-Blackwell, Taylor and Francis ...), i na njima enormno zarađuju, dižući cene svake godine. Pošto praktično drže monopol na "kvalitetnu" nauku, umesto servisa za širenje rezultata istraživanja, postali su kočnica jer su zbog cene nedostupni mnogima. Apsurdna situacija, u kojoj na rezultatima rada naučnika koji su istraživanja vršili koristeći društvene fondove zarađuju komercijalni izdavači, dovela je do stvaranja Pokreta za otvoreni pristup. Podsticaj Pokretu dali su i: pojava Interneta koji omogućava brz protok informacija i porast cena i smanjenje budžeta svetskih biblioteka.

Otvoreni pristup naučnoj literaturi ostvaruje se u dva glavna, međusobno komplementarna oblika:

1. samoarhiviranjem i izgradnjom mreže institucionalnih ili disciplinarnih repozitorija, kojima se povećava dostupnost i vidljivost naučne produkcije određene institucije, ili određene naučne discipline, pri čemu je rad moguće une-

¹⁸ O slobodi znanja i njenom komercijalnom uskraćivanju vidi tekst Ljiljane Gavrilović (Gavrilović 2013).

ti pre recenziranja (preprint), ili već recenziran i negde objavljen (postprint); (GREEN)

2. objavljivanjem radova u časopisima koji su u otvorenom pristupu, u potpunosti ili delimično - tzv. hibridni časopisi (GOLD)."¹⁹

Ekspanzija otvorenog pristupa, koji je primeren najosnovnijim načelima nauke, ugrozila je pomenute profite i monopole koji su izvrgli nauku u suprotnost i smetnju njenoj bazičnoj svrsi. Ugroženi monopoli, kroz svoje trabante, organizovali su masivan napad na časopise otvorenog pristupa. Časopis *Science*, čija je "vodeća uloga" u svetu prirodnih nauka bazirana na kompromitovanom impakt faktoru, objavio je tekst o sličnom podmetanju koje je izvedeno rumunskom časopisu "Metalurgia International", samo je meta ovoga puta bila daleko veća: 304 časopisa koji postoje u sistemu Open Access. Svim tim časopisima je ponuđen tekst izmišljenog autora iz izmišljenog instituta koji bi prema rečima autora, Džona Bohena (novinar u poseti univerzitetu), bio odbijan ukoliko recenzent ima makar srednjoškolsko znanje iz hemije.²⁰ I pored toga, tekst je u periodu od oko 6 meseci prihvatilo za štampu 157 časopisa a odbilo 98, dok je jedan broj časopisa, na naknadni upit, odgovorilo da je recenzentski postupak još u toku. Ovaj eksperiment, podržan i objavljen u časopisu *Science*²¹ obuhvatio je i časopise koje izdaju "Veliki izdavači" i stoga se može zaključiti da ovaj eksperiment nije nastao iz njihovog nastojanja da prodube svoj monopol.

Naime, napad na Open Access časopise kreće iz drugog kartela, kartela baza časopisa koje svoje usluge naplaćuju naučnim institutima i univerzitetima. Te baze su dobro poznate svim korisnicima koji preko njih dolaze do relevantnih naučnih časopisa. Već prve reakcije na ovaj eksperiment su ukazale da je urađen protiv pravila eksperimentisanja koja su poznata na srednjoškolskom nivou. Naime, da bi se pokazala razlika bilo je nužno isti tekst ponuditi i časopisima koji nisu na režimu Open Access već se mogu koristiti samo preko komercijalnih baza časopisa. Ova zamerka Pitera Šubera (Harvard Office for Scholarly Communication)²² vrlo jasno pokazuje da utvrđena činjenica da je

¹⁹ S. Filipi-Matutinović, *Autorska prava i otvoreni pristup*, Izlaganje na skupu povodom obeležavanja Međunarodne nedelje otvorenog pristupa održanom 25. 10. 2013. u Univerzitetskoj biblioteci "Svetozar Marković". Dostupno na: <http://www.itn.sanu.ac.rs/sekcija/images/autorska%20prava%20i%20otvorena%20nauka.pdf>

²⁰ J. Bohannon, Who's afraid of Peer Review?, *Science*, Vol. 342 no. 6154 pp. 60-65.

²¹ Prema sajtu Univerziteta Harvard Bohena je novinar u poseti univerzitetu koji će se tokom te posete baviti određenom problematikom iz etike i zdravlja. "Dr. Bohannon is a journalist investigating the ethical aspects of science and public health policy." Dostupno na: <http://peh.harvard.edu/people/bohannon.html>.

²² P. Suber, New "sting" of weak open-access journals. Dostupno na: <https://plus.google.com/+PeterSuber/posts/CRHeCAtQqGq>

157 časopisa prihvatilo besmisleni tekst za objavljivanje ništa ne govori o tome da je uzrok tome to što su ti časopisi u Open Access režimu. Stoga je zaključak ovog eksperimenta daleko uži nego što se želelo postići podmetanjem koje je prisutno i u naslovu i u celom Bohenonovom tekstu usmerenom na Open Access. Časopisi koji su u režimu Open Access omogućuju najširoj naučnoj zajednici da ih koriste, a na svakom pojedinačnom časopisu jeste da obezbedi kvalitet isto kao što je na svakom čitaocu da tekst uporedi sa sopstvenim znanjem.

Još jednostavnije – svojstvo besplatnosti nije ni u kakvoj vezi s kvalitetom radova. Da li je preuzimanje tih časopisa besplatno u bilo kojoj verziji režima Open Access ili se čitanje skupo plaća nije od značaja jednako kao što nije od značaja da li časopis izdaje neki "renomirani" izdavač. *Nijedan časopis, bilo da se nalazi na kvantofrenim listama poput ISI, bilo da je pod okriljem velikih izdavača ili u režimu Open Access ne može biti garant kvaliteta tekstova koji su u njemu objavljeni ukoliko ne sprovodi korektan i kvalitetan uređivačko-recenzentski postupak.* Znatnu garanciju kvaliteta pojedinog časopisa daje tek verifikacija ekspertsom analizom koju sprovode za to odabrani odbori, komiteti i sl. koje biraju NEPROFITNE nacionalne i internacionalne organizacije koje vode nauku u pojedinim zemljama ili zajednicama država, lojalne raznovrsnim zakonima i varijabilnim moralnim načelima.

Pouka prošlosti: "Sociološki godišnjak" Emila Dirkema i "Neos Hellenomnemon" Spiridona Lambrosa

Emil Dirkem (1858-1917), jedan od nekolicine autora-zasnivača društveno-humanističkih nauka, posebno sociologije i antropologije, nikada ne bi plasirao svoje pionirske ideje, niti bi njegov teorijsko-metodološki aparat, relevantan i danas, ugledao svetlost dana da su u Francuskoj njegovog doba na snazi bili kriterijumi vrednovanja kojima se danas mere srpski društveno-humanistički naučnici. Naime, Dirkem je mnoge od svojih najuticajnijih rezultata i ideja objavio u: a) jednom časopisu, b) koji je sam uređivao, c) objavljujući ga "neredovno". Bio je to časopis Sociološki godišnjak (*L'Année Sociologique*, osnovan 1898, izlazio do 1925, zatim 1934-1942 pod nazivom *L'Annales Sociologiques*, pa ponovo pod originalnim nazivom od Drugog svetskog rata). Činjenica da je sam uređivao časopis u kojem je objavljivao računa mu se u istorijama sociologije i antropologije kao podvig a ne kao akademska podvala. Ništa od navedenog ni u kom smislu nije diskvalifikovalo njegove ideje koje nalaze trajno mesto u istoriji socijalnih teorija, metodologiji društvenih istraživanja ili opštoj sociološkoj i antropološkoj teoriji.²³

²³ Upoređan primer je još interesantniji: i danas se citiraju radovi iz vizantološkog časopisa koji je izlazio u Grčkoj između dva svetska rata i u kome su svi tekstovi,

Spiridon Lambros, grčki vizantolog (1851-1919) izdavao je časopis "Neos Hellenomnemon" u kome je objavljivao članke, rasprave, značajne i do tada neobjavljene izvore za istoriju Vizantije, kritike, prikaze, hronike i to sve je pisao samo on. Časopis je izlazio 14 godina (1904-1917). Ni tadašnja vizantologija a ni današnja, u kojoj se koriste prilozi iz tog časopisa, nemaju primedbu na to što je Lambros sam popunjavao sve stranice ovog časopisa.²⁴

Pouka naših vremena: slučaj časopisa "Antropologija"

Ogoljenu transformaciju nadzora u cenzuru, proklamovani scijentometrijski "napredak" u vrednovanju srpske nauke, i njemu svojstveni mehanizmi, pokazao se u slučaju u kojem se grupa autora iz Etnološko-antropološkog društva Srbije usudila da održi panel na jednom naučnom skupu i posveti ga posledicama prihvatanja citometrijske evaluacije naučnog rada. Pomenuti autori su objavili kritiku takvog načina vrednovanja naučnih rezultata u Republici Srbiji, i to prvo u časopisu "Antropologija" Instituta za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, a zatim ponovo u izdanju samog Društva, koje je organizovalo skup, u zborniku radova sa skupa objavljenom u časopisu "Etnološko-antropološke sveske". Oba ova časopisa se ne nalaze na SCI indeksu i ne obrađuju se u Bibliometrijskom izveštaju o časopisima preduzeća CEON, ali je "Antropologija" skinuta po obavljanju tih tekstova, a "Etnološko-antropološke sveske" nisu ni uvrštene, iako ih Ministarstvo nauke redovno vrednuje kao časopis nacionalnog značaja. Posebno treba skrenuti pažnju na izostavljanje iz SCI indeksa celog godišta časopisa "Glasnik Etnografskog muzeja", koji je inače u pomenutom indeksu prikazan sa punim tekstem svih članaka, a zbog jednog teksta u kome se kritikuje citometrija isključen je ceo broj sa desetinom članaka koji sa tim tekstem nemaju tematsku povezanost.²⁵

Ignorisanjem ovde iznete kontraevidencije, kao i mnogih drugih primera za čiju ni eksplikaciju, a kamoli analizu, forma članka ne predstavlja adekvatan okvir, izvršena je višestepena redukcija koju analiziramo u sledećem poglavlju.

uključujući osvrte, prikaze, kritike, veće i manje članke i studije bili tekstovi grčkog vizantologa, vlasnika i izdavača tog časopisa. Te činjenice nisu nimalo umanjile vrednost tih radova u istoriji grčke vizantologije tog perioda.

²⁴ Podatke o Spridonu Lambrosu dao nam je prof. dr Radivoj Radić, šef katedre za Istoriju Vizantije na Odeljenju za istoriju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, na čemu mu se zahvaljujemo.

²⁵ Slučaj časopisa *Antropologija* koji je, protivno stavu Ministarstva, isključen iz Bibliometrijskog izveštaja o časopisima, posebno je obrađen u tekstu koji je u štampi u časopisu *Etnološko-antropološka sveske*.

Redukcija

Redukcionizam u nauci je široko debatovana tema koja stabilno, u dužem periodu, predstavlja zajedničko polje interesovanja istorije nauke, filozofije nauke, sociologije nauke, antropologije nauke i različitih interdisciplinarnih istraživačkih polja, poput studija nauke i tehnologije. U nastojanju da međusobno svedu sve pojave interesantne nauci, od ponašanja društvenih grupa do čestica u mikrosvetu, redukcionisti su se poduhvatili toga da ponašanje društvenih grupa svedu na ponašanje pojedinaca kao višćelijskih organizama, ponašanje višćelijskih organizama na ponašanje jednoćelijskih organizana, a zatim da zakonitosti u osnovi ponašanja ovih redukuju, preko ćelija i molekula, na atome i elementarne čestice. Ono što je ovde relevantnije od nesvodivosti društvenih grupa na elementarne čestice, koje je i samo interesantno u drugim kontekstima, jeste to što se u redukcionizmu nastoji na svodenju zakonitosti koje regulišu ponašanje svakog nižeg ovde pomenutog nivoa u hijerarhijskoj klasifikaciji objekata na zakonitosti nadređenog reda. Time redukcionisti svode ne samo fenomene različitog reda na zakonitosti koje navodno stoje u osnovi njihovog "ponašanja", nego i nauke koje su u intelektualnoj podeli rada "zadužene" za proučavanje tih fenomena po modelu redukcije samih fenomena, vršćći redukciju unutar redukcije i svodeći nauke na same fenomene koje te nauke proučavaju. Tako bi društvene nauke bile svodive na biologiju, biologija na hemiju i fizičku hemiju, a ove na fiziku zato što su, navodno, javni simboli svodivi na individualne, individualno ponašanje čoveka kao višćelijskog sistema na jednoćelijske itd. sve do elementarnih čestica. Ostalo je bilo još samo da se "zaključii" da istraživači jezika, kulture, istorije i identiteta treba da komuniciraju isto kao istraživači elementarnih čestica, i da ova homogena administrativna redukcija dobije epilog u nizu zakonskih i podzakonskih rešenja koja arbitrarno favorizuju jedan mogućii pogled na nauku, među mnogima.²⁶

²⁶ U ovom kontekstu, među brojnim tipovima redukcionizma, relevantan je onaj koji sve nauke nastoji da svede na fiziku ili na nauke o prirodi u širem smislu, ignorišćći ontološke, epistemološke i etičke razloge za nesvodivost individualnih i kulturnih društvenih fenomena, kao i metodologije, politike i etike njihovog istraživanja (poznat pod nazivom fizikalizam). Posebno ne uzimajući u obzir varijabilnost značenja kao prepreku interteorijskoj redukciji, redukcionisti su nastojali, a nastoje još uvek, da svedu sve nauke na skup osnovnih fizikalnih principa, nikada ne rešivši brojne probleme, od kojih je s evaluacijom nauke putem pridavanja "vrednosti" određenim kategorijama naučnih proizvoda, tesno povezan problem nesvodivosti metateorijskih kategorija opisa i interpretacije pojedinih nauka na one matematičke, korišććene u fizici. O redukcionizmu u ovde relevantnom fizikalističkom kontekstu v. Sesardić (1984); Dupré (1998, 2000) za sistematizaciju i kritiku redukcionističke argumentacije u filozofiji nauke; Collins (2000) za pogled na redukcionizam iz istorijske sociologije nauke; Rabinow (1996) za kritiku redukcionizma iz perspektive antropologije nauke.

Redukcionizam nije osvedočeno opasan samo po nauku, već i po politiku, dakle direktno opasan po društvo kada je život u njemu regulisan dinamikom demokratije (a posebno onda kada je ona ugrađena u prividno politički neza-interesovan administrativni aparat). Ali, osim što je neozbiljno na nivou simpatičnih tinejdžerskih maštarija o "teoriji svega", redukcionističko nastojanje, kada je podržano administrativnim nasiljem, može da izazove i veoma ozbiljne posledice po nauku, naučne institucije, same istraživače i ulogu nauke u društvu. Srpski primer samo je jedan od mnogih, mada posebno osetljiv, imajući u vidu posledice koje ukidanje društveno-humanističkih nauka, putem svođenja teorijsko-metodoloških razlika, institucionalne organizacije, običaja komunikacije naučnih rezultata i društvene uloge različitih disciplina, isključivo na komunikaciju naučnih rezultata laboratorijskih istraživanja, izaziva u društvu koje se još uvek nije oporavilo od totalitarizma, rata i neuspešne ekonomske i političke tranzicije.

U ovde relevantnom administrativnom kontekstu, neosetljivom na razlike među naučnim poljima ne samo na teorijsko-metodološkom već i na planu regulative, vrednovanja i finansiranja naučnoistraživačkih projekata, institucija i istraživača, ono što tokom dva veka razvoja institucionalizacije nauke nije uspeo Pokretu za unifikaciju nauke niti redukcionističkim fundamentalistima među filozofima prirodnih nauka, uspelo je Pravilnikom.

Redukcija, kakvu su nosioci ovde analizirane kontraindikovane reforme u oblasti nauke i visokog obrazovanja dosledno sprovodili godinama, relativno je složena i sastoji se iz više koraka. U prvom koraku, globalno je redukovano na univerzalno – neporeciva tvrdnja da je jedan jezik (akademski engleski) postao dominantan jezik komunikacije među naučnicima iz različitih nacija, u situacijama kada o rezultatima svojih istraživanja komuniciraju međusobno a ne s pripadnicima sopstvenih društava, poslužila je kao "očigledan" razlog za neutemeljeni skok u zaključivanju prema kojem ono što je trenutno globalno dominantan vid međusobne komunikacije naučnika mora biti i univerzalan vid komunikacije naučnih rezultata. U ovom konkretnom slučaju, entimem sadrži skrivenu pretpostavku prema kojoj je nauka isto što i komunikacija u nauci (što je još jedna redukcija, skrivena unutar redukcije), a ne veoma složen društveni fenomen u kojem komunikacija među naučnicima predstavlja samo jedan tip komunikacije povezan s naukom, uz sva druga brojna svojstva nauke koju scijentometrijski tip evaluacije komunikacije među naučnicima ne prepoznaje. Ovaj proceduralno-medijski pogled na nauku, koji komunikaciju rezultata naučnih istraživanja svodi na razmenu vesti i novosti, ne može da zameni, uprkos propisima, poznavanje istorije naučnih institucija, teorijsko-metodoloških tradicija, složenih funkcija nauke u društvu i kulturnih konteksta nauke. Da paradoks bude veći, autori i sprovoditelji propisa nisu konzistentni sopstvenoj redukciji nauke na naučnu komunikaciju. Da jesu, knjiga, kao osnovni vid komunikacije rezultata istraživanja u društveno-humanističkim naukama,

bila bi u društveno-humanističkim naukama vrednovana koliko i članak u "vodećem međunarodnom časopisu".

U drugom koraku, univerzalno je redukovano na opšte. Autori i sprovoditelji ovog propisa kao da perpetuiraju poodavno dekonstruisani mit o globalizaciji kao kulturnoj, tehnološkoj i naučnoj unifikaciji koja je neminovna. Nasuprot tome, brojna antropološka i sociološka istraživanja pokazuju da je globalizacija poslužila kao agens osvežavanja, obnove i učvršćivanja identiteta, najčešće kroz otpor izazvan strahom od kulturne unifikacije. Imajući negativne posledice dinamike otpora na umu, Evropska unija i Savet Evrope su i razvili politike koje imaju za cilj da očuvaju otklanjanje strahova od gubljenja identiteta i uključivanje njihovih nosilaca u evropske i globalne procese.²⁷

U trećem koraku opšte je redukovano na fundamentalno. Ovo je posebno opasan korak u redukcijom sledu i u direktnom je neskladu, na nivou koji podseća na etnocid odnosno kulturni genocid, s ratifikovanim međunarodnim konvencijama, ustavom, zakonima i politikama zaštite kulturne baštine, ljudskih i manjinskih prava. Tvrditi da je samo ono što je uopšte vredno statusa "fundamentalnog", dakle vrednog i dostojnog čuvanja, a posebno vrednog naučnog statusa, ne samo da je nezakonito već je i duboko nemoralno. Ova tvrdnja, skrivena u redukciji, negira pravo na različitost onih pojedinaca i populacija koji ne dele trenutno globalno dominantne kulturne vrednosti, redukovane na opšte pa na fundamentalne.

U atmosferi stvorenoj prethodnom trostepenom redukcijom univerzalnog, preko opšteg, na fundamentalno, ostalo je da se sprovede četvrti korak, koji je delovao gotovo "prirodno" – ono o čemu se ne diskutuje, o čemu se ne piše i ne objavljuje na globalno dominantnom jeziku međusobne komunikacije prirodnih naučnika, koji dakle nije univerzalan pa samim tim ni opšti, ne može biti fundamentalno; samim tim nije ni nauka. Ono što je objavljeno na srpskom (ili na jezicima nacionalnih manjina) ne može, prema ovoj redukciji, uopšte ni biti prepoznato, evaluirano niti na bilo koji način materijalno i finansijski podržano, a kamoli očuvano u skladu sa postojećom regulativom.

Peti i završni korak redukcije bio je jednostavan i lak, i "normalno" je sledio prethodno iznetu redukcionističku logiku: pošto je i sam univerzitet, u paralelnom reduktivnom procesu,²⁸ redukovano na isključivo istraživačku instituciju, uz zane-

²⁷ O evrointegracijama kao prilici za očuvanje a ne gubljenje identiteta v. Milenković (2013). O globalizaciji kao agensu povećanja kulturne raznovrsnosti čovečanstva, suprotno antiglobalističkim/nacionalističkim mitovima v. Milenković (u štampi).

²⁸ Dugotrajno bildovanje medijske slike o "lošem kvalitetu" srpske nauke i naučnika, posebno kada je reč o državnim univerzitetima i institutima, kao i njemu dihotomno suprotstavljeno insistiranje na uspešnom plasmanu Univerziteta u Beogradu na tzv. Šangajskoj listi (ARWU), deo su istog trenda – prebacivanje arbitraže o naučnim pitanjima, koja zahtevaju visok nivo kompetencije, u medijsku arenu, od čije se nekontrolisane

marivanje činjenice da predstavlja fundamentalnu instituciju obrazovanja i kulture jednog demokratskog društva²⁹ (posebno u slučaju nacionalnih univerziteta poput Univerziteta u Beogradu, i njegove grupacije društveno-humanističkih fakulteta koji su: a) stariji od države i b) nosioci prosvetavanja i kulturnog razvoja nacije već vek i po, autori knjiga, budući da u skladu s novim kriterijumima "nisu naučnici", uopšte ni ne mogu obrazovati buduće naučnike. Dok im se može tolerisati da obučavaju studente prvog i drugog stepena (osnovnih i master studija), treći (doktorski) nivo mora biti rezervisan za "prave" naučnike koji, po ugledu na komunikaciju u "pravim", laboratorijskim naukama – objavljuju isključivo članke.

U takvoj atmosferi nekritičkog, naivnog, gotovo početničkog redukcionizma, s plana nauke prešlo se na plan naučne politike odn. regulacije u oblasti "objektivnog" praćenja i "nepriistrasnog" vrednovanja rezultata naučnoistraživačkog rada. Skriven iza metafora objektivnosti i nepriistrasnosti, redukcionizam je postepeno ugrađen u sva akta relevantna za regulaciju domena nauke i visokog obrazovanja, skrivajući kontingentnost i partikularnost kriterijuma vrednovanja u laboratorijskim naukama koji su, budući vešto zdravorazumski obrazloženi, ostali teško приметni, vremenom se uvreživši u administrativnoj inerciji. Ali, osim što je neakademsko, nestručno, zdravorazumsko, antinaučno, protivno kulturnoj politici UNESKO, Evropske unije i Saveta Evrope³⁰, ovo redukovanje

lisane dinamike i povodljivosti strastima i dnevno-političkim interesima ozbiljne institucije i fundamentalna društvena pitanja s pravom tradicionalno klone. Još uvek nije urađeno istraživanje o konstruisanju "(ne)kvaliteta" srpske nauke kao društvenog problema, ali se nadamo da će ga neko uskoro poduzeti.

²⁹ Za najnoviju, aktuelnom stanju u akademskom svetu prilagođenu verziju argumenta prema kojem demokratija ne može ni da opstane bez humanistike v. Nusbaum (2012): "Trenutno se nalazimo usred jedne krize ogromnih razmera i globalnog značaja. Ne mislim na globalnu ekonomsku krizu koja je počela 2008. Barem su tada svi znali da je kriza nadomak, i mnogi svetski lideri su radili brzo i naporno da pronađu rešenja. Istina, vlade koje su u ovome omanule, trpele su ozbiljne posledice, a mnoge su bile i smenjene. Mislim na krizu koja prolazi uglavnom neprimećena, poput raka; krizu koja može biti, na duge staze, mnogo štetnija za budućnost demokratske autonomije: svetsku krizu obrazovanja. Radikalne promene se događaju u onome čemu demokratska društva podučavaju svoje mlade, i ove promene nisu bile dobro promišljene. Žedne nacionalnog profita, nacije i njihovi sistemi obrazovanja neobazrivo odbacuju veštine koje su neophodne da se demokratije održe u životu. Ako se ovaj trend nastavi, nacije širom sveta će uskoro proizvoditi generacije korisnih mašina, a ne kompletne građane koji misle svojom glavom, kritikuju tradiciju i razumeju značaj tuđih patnji i dostignuća. Budućnost demokratija je neizvesna."

³⁰ "Insistiranje ministarstva nauke RS da se više vrednuju radovi koji su objavljeni na engleskom jeziku, bar kada se radi o antropologiji i drugim humanističkim disciplinama, dovodi te nauke u besmisleni situaciju – da protivureče same sebi. Sve humanističke discipline su, po pravilu, usmerene na društvo u kome deluju – na njegovo bolje razumevanje, a time i bolje funkcionisanje i/ili promenu. Samim tim su one usmerene

kriterijuma ima i jednu važnu posledicu zbog koje – ako ne zbog svih prethodno navedenih – mora biti zaustavljeno. Naime, ono je protivno fundamentalnom interesu građana Republike Srbije da zadrže interpretativni suverenitet.

Zaključak

Važeća administrativna praksa dosledno umanjuje interpretativni suverenitet našeg društva, minimizujući potencijal društveno-humanističkih nauka za njihov angažman i na planu fundamentalnih istraživanja i na planu kulturne kritike i društvene reforme. Već godinama, niz delova različitih partijsko-interesnih administracija sistematski gasi društveno-humanističku produkciju na srpskom jeziku, predajući interpretativni suverenitet vlasnicima, urednicima, recenzentima i autorima iz isključivo inostranih časopisa čija politika može slediti, ili eksplicitno sledi, van-naučne interese drugih društava, koji mogu biti u suprotnosti s interesima građana Republike Srbije.

Ne ulazeći u eventualnu interesnu osnovu porekla ovako doslednog rada na eliminaciji interpretativnih kapaciteta srpske nauke nad sopstvenom prošlošću, identitetom, jezikom i kulturom, ovde izneta kratka analiza, prikladna formi članka, pokazuje da će, ukoliko se s ukidanjem doktorskih studija nastavi, u samo jednoj akademskoj generaciji srpsko stanovništvo u potpunosti biti prepušteno a) inostranim naučnim i b) domaćim nenaučnim interpretacijama sopstvenih ključnih resursa identiteta. Ukoliko, dakle, nije reč o organizovanom etnocidu već o pukom neznanju, administrativnoj inerciji ili partikularnom finansijskom interesu, na nama naučnicima jeste da identifikujemo, razumemo, analiziramo i suzbijamo pomenuti trend, na svim niovima državne uprave, u okviru univerzitetske autonomije i u široj javnosti.

na domaća tržišta i ako se ta činjenica zanemari, humanističke discipline u potpunosti gube smisao. Objavljivanje rezultata istraživanja humanističkih nauka na stranom jeziku, u zemlji u kojoj ogroman deo stanovništva ima problem i sa poznavanjem sopstvenog jezika, čini te rezultate apsolutno nedostupnim široj javnosti i obesmišljava samo njihovo postojanje, jer njihovi rezultati nisu (ili bar ne bi smeli da budu) pisani samo za naučne radnike iz iste i/ili srodnih disciplina. S druge strane, međunarodna zajednica već više od dve decenije insistira na očuvanju što većeg broja jezika (UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity 2001, UNESCO Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage 2003), uključujući rekonstrukciju i revitalizaciju jezika koji su do polovine 20. veka praktično nestali iz upotrebe, i uvođenje multijezičnosti u sve oblasti života i rada (uključujući digitalne mreže, baze podataka itd.). Odustajanje od objavljivanja rezultata istraživanja na sopstvenom jeziku, na kome insistira Ministarstvo nauke RS (odnosno država, čiji je ono zastupnik), tako je u direktnoj suprotnosti sa savremenom svetskom kulturnom politikom, iz čega se mogu čitati razlozi koji nemaju nikakve veze sa pospešivanjem kvaliteta naučne produkcije" (Gavrilović 2009, 53).

Dosadašnje analize su uverljivo demonstrirale da je u procesu navodnih reformi domena nauke i visokog obrazovanja u Republici Srbiji, potreba da se "uvede red", "otklone nepravilnosti", "prekine s nepotizmom" i "uvede meritokratija" pobrkana sa uspostavljanjem totalitarnih kontrolnih mehanizama (Kovačević 2008, Milenković 2008, Gačanović 2008, Ковачевић 2009, Kovačević 2009). Ali, da apsurd bude dublji, to nije bilo dovoljno, već je i sama forma u kojoj se rezultati istraživanja u društveno-humanističkim naukama objavljuju izmenjena do neprepoznatljivosti.

Zašto je ta promena forme bila neophodna? Upravo zato što je time ostvarena suština procesa nadziranja – ukidanje interpretativnog suvereniteta. Zato što se u procesu objavljivanja knjiga zadržava intrerpretativni suverenitet vlasnika, urednika, recenzenata i autora, dok se objavljivanjem (isključivo) u časopisima inostranih vlasnika, urednika, recenzenata i autora taj suverenitet gubi u interesima i lojalnostima koji ne moraju, a često i nisu, usklađeni s interesima građana Republike Srbije.

Prividno racionalni, zdravorazumski kriterijumi vrednovanja naučnih rezultata u Republici Srbiji voluntaristički su i bez valjane argumentacije administrativno nametnuti, uprkos činjenici da su zasnovani na logičkim greškama, dubokom neznanju, pseudoreformističkim nekritičkim zabrudama a, moguće, i na partikularnim finansijskim interesima. Ono što najviše zabrinjava jeste to da se, u ime progressa, srpsko društvo putem primene pojedinih ključnih elemenata važećih kriterijuma vraća u predmodernu stanje i prepušta paranaučnim diskursima, čijim katastrofalnim posledicama po ekonomiju, društvo i kulturu svedočimo makar od Drugog svetskog rata. To je najočiglednije na primeru reforme domena nauke i visokog obrazovanja, u kojem preti opasnost da većina društveno-humanističkih nauka, a posebno nacionalno i regionalno specifičnih pod-disciplina, ostane bez mogućnosti reprodukcije i razvoja naučnog i nastavnog podmlatka.

Predstojeće ukidanje doktorskih studija, koje se namerava sprovesti isključivanjem autora knjiga – osnovne forme komunikacije u nacionalnim naukama – iz reda nastavnika "kompetentnih" za izvođenje doktorskih studija, lišava naše društvo fundamentalnog resursa za autonomnu samorefleksiju. Ali ovde analizirana redukcionistička primena laboratorijskih kriterijuma vrednovanja nauke, predstavljenih kao da su univerzalni, nije pogubna samo po interpretativni suverenitet. Ona gasi zdravstveni i tehnološki suverenitet našeg društva, ostavljajući ga bez resursa za naučnu refleksiju ne samo o sopstvenoj istoriji, identitetu, jeziku, umetnosti i kulturi već i o javnom zdravlju, stanju životne sredine, stepenu tehnološkog napretka i drugim fundamentima moderne civilizacije. Time primena standarda koji su imali za cilj da unaprede društvo, isto faktički unazađuje, gotovo neprimetno ga pretvarajući u neokolonijsku pustaru kojom će ubrzo ponovo zavladati proroci.

* * *

Jasno je da je u pitanju *školski primer kontraindikovanih reformi*, inače karakterističnih za tranzicijske procese u Jugoistočnoj Evropi. Na društveno-humanističkim naučnicima, ali i na stručnjacima iz biomedicinskog i tehničko-tehnološkog polja, uz redukcije još uvek pošteđenog polja umetnosti, jeste da demontiraju ovaj mehanizam i odbrane društvo od takve sudbine. Ovaj težak zadatak, budući da se tekuća destrukcija interpretativnog suvereniteta bazira na retorici društvenog progressa, zahteva integraciju ekspertskih znanja o nauci u društvu. Zato se administraciji predlaže da primeni istorijska, filozofska, pravno-naučna, politikološka, sociološka, filološka, etnološko-antropološka i srodna znanja o odnosu države, nauke i društva, i da u skladu s kulturnom politikom Evropske Unije i Saveta Evrope, *očuva interpretativni suverenitet srpske nauke, nužno povezan s objavljivanjem rezultata naučnog rada na jezicima razumljivim populaciji i samoj administraciji*, posebno u formi knjige – osnovnog "proizvoda" i tradicionalne forme komunikacije većine društveno-humanističkih naučnika.³¹

Imajući sve ovde izneto u vidu, pozivamo nadležne da uvažavaju naučne analize koje pokazuju paranaučnu osnovu važećih kriterijuma vrednovanja naučnih rezultata u Republici Srbiji i sprovedu regulativnu decentralizaciju domena nauke i visokog obrazovanja po naučnim poljima, u skladu s najboljim evropskim praksama, a u odbranu interpretativnog suvereniteta građana Republike Srbije, ovekovečenu u pisanju naučnih knjiga na srpskom jeziku i jezicima nacionalnih manjina.

Literatura

- Collins, Randall. 2000. *The sociology of philosophies: A global theory of intellectual change*. Cambridge, Ma: Harvard University Press.
- Dupré, John. 2000. Reductionism. U. *A Companion to the Philosophy of Science*, W. H. Newton-Smith ed. 402-404. Malden, MA: Blackwell.
- Dupré, John. 1998. Against Reductionist Explanations of Human Behaviour 1. *Aristotelian Society Supplementary Volume* 72 (1): 153-171.
- Gaćanović, Ivana. 2009. Antropološke perspektive o/u kulturi revizije. *Antropologija* 8: 81-97.

³¹ Već razmontirani konstrukt članka kao najvišeg dometa u društveno-humanističkom naučnom polju jednostavno treba ukloniti s vrednosnog pijedestala i u relevantnim propisima staviti ga na mesto koje zaslužuje. Članak bi trebalo da bude "vrednovan" kao sedmina knjige, ako uzmemo da jedan tabak zaista čini jedan prosečan članak, a da se izdanje ispod sto stranica ne može smatrati ničim do brošure ili monografske studije (i same bitne forme komunikacije rezultata istraživanja, posebno u identitetskim naukama, koja ipak tradicionalno nema status knjige).

- Gavrilović, Ljiljana. 2009. Domaća antropologija na stranim jezicima ili: Dobrovoljna (auto)kolonizacija. *Antropologija* 8: 53-68.
- Gavrilović Ljiljana. 2013. Znanje u čežnji za slobodom: ograničenja pristupa znanju i borba protiv njih u doba internet. *Etnoantropološki problemi* 8 (2): 427-440.
- Kovačević, Ivan. 2008. Odnos države prema humanističkim naukama u Srbiji početkom XXI veka: Citatometrija kao pokušaj ubistva srpske antropologije *Etnoantropološki problemi* 3 (2): 27-43.
- Ковачевић, Иван. 2009. "Амерички идол", "јарански принцип" и вредновање резултата хуманистичких наука у Србији. *Гласник Етнографског Музеја у Београду* 73 (73).
- Kovačević, Ivan. 2009. O ćurkama, pilićima i citatnim indeksima. *Antropologija* 8: 9-31.
- Kovačević, Ivan. 2011. Antropološki časopisi u Srbiji (2000–2010). *Antropologija* 11 (2): 81-90.
- Milenković, Miloš. 2009. O brojanju i merenju (drugih) ljudi (za novac) Moralne/civilizacijske implikacije ukidanja društveno-humanističkih nauka u Srbiji putem scijentometrijske pseudonauke *Antropologija* 8: 33-52.
- Milenković, Miloš. 2010. *Ka politici srpske antropologije za XXI vek*. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Srpski genealoški centar.
- Milenković, Miloš. 2013. O očuvanju nacionalnog identiteta i kulturne baštine u evropskim integracijama: osnovne zablude i značajnije mogućnosti. *Etnoantropološki problemi* 8 (2): 453-470.
- Milenković, Miloš. (u štampi) *Antropologija multikulturalizma*. Beograd. Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Srpski genealoški centar.
- Nusbaum, Marta. 2012. *Ne za profit: zašto je demokratiji potrebna humanistika*. Edicija reč br. 75. Beograd: Fabrika knjiga.
- Rabinow, Paul. 1996. *Essays on the Anthropology of Reason*. Princeton: Princeton University Press.
- Robin, Ron. 2004. *Scandals and Scoundrels: Seven Cases that Shook the Academy*. Berkeley: University of California Press.
- Sesardić, Neven. 1984. *Fizikalizam*. Beograd: Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije
- Žikić, Bojan. 2009. Druga strana revizorske kulture. Studija primera odnosa obaveza i opterećenja univerzitetskih nastavnika. *Antropologija* 8: 99-120.

Izvori

- Bohannon, John. 2013. Who's afraid of Peer Review? *Science* 342, 6154: 60-65.
- Filipi-Matutinović, Stela. 2013. Autorska prava i otvoreni pristup. Izlaganje na skupu povodom obeležavanja Međunarodne nedelje otvorenog pristupa održanom 25. 10. 2013. u Univerzitetskoj biblioteci "Svetozar Marković" (<http://www.itn.sanu.ac.rs/sekcija/images/autorska%20prava%20i%20otvorena%20nauka.pdf>)
- Pravilnik o postupku i načinu, i kvantitativnom iskazivanju naučno istraživačkih rezultata istraživača ("Službeni glasnik RS", br. 38/08)
- Suber, Peter. 2013. New "sting" of weak open-access journals (<https://plus.google.com/+PeterSuber/posts/CRHeCAtQqGq>)

Zakon o naučnoistraživačkoj delatnosti ("Službeni glasnik RS", br. 110/05, 50/06-ispravka)

Zakon o visokom obrazovanju ("Službeni glasniku RS", br. 76/2005, 97/2008 i 93/2012)

Критеријуми за стицање звања наставника на Универзитету у Београду ("Гласник Универзитета у Београду", број 140/08 и 144/08)

Ivan Kovačević

Miloš Milenković

Department of Ethnology and Anthropology
Faculty of Philosophy University of Belgrade

An Article Valued More Than a Book?!?
On the Destruction of the Interpretative Sovereignty of
Serbian Society

The article analyzes the consequences of the reductionist application of criteria typical of the natural, mainly laboratory sciences, in the process of evaluation of the results of the work of researchers and institutions in all the other scientific disciplines, mainly in the field of social sciences and humanities, in the Republic of Serbia. As an example of this trend, the analysis focuses on the absurd criteria, currently in effect, for the conducting of PhD studies in the field of social sciences and humanities, which exclude the scientific books written by lecturers and only value articles published in journals. After this, the ignorance, misapprehensions, logical fallacies and interests which might be behind these criteria are analyzed. Special attention in the analysis is given to the reduction of global to fundamental. It is concluded that the application of the criteria currently in effect leads to the loss of interpretative sovereignty, which occurs when institutions, authors, referees and editors who are highly competent experts in regional and national issues are sacrificed in favor of foreign owners, institutions, authors, referees and editors that, by and large, possess less competence and expertise in regional and national issues, and have non-scientific interests and loyalties which don't necessarily coincide with the interests of Serbian citizens. Finally, the consequences of the ongoing ethnocidal renunciation of scientific interpretative sovereignty are considered, especially the relinquishing of interpretations of history, identity and interconnected cultural issues and social problems to nonscientific discourses in Serbian society. Discourses which inevitably fill the empty room left in the public sphere by the ever-faster extinguishing of journals and publications in Serbian and the languages of ethnic minorities.

Key words: science policy, reductionism in science, evaluation in science, Republic of Serbia, interpretative sovereignty, academic ethnocide, repeal of books, PhD studies

Un article plus valable qu'un livre?!?
Destruction de la souveraineté interprétative de la société serbe

Dans cet article sont analysées les conséquences de l'application réductionniste des critères propres aux sciences naturelles, notamment celles de laboratoire lors de l'évaluation des résultats des recherches scientifiques des chercheurs et des institutions dans d'autres domaines scientifiques, notamment celui des sciences humaines et sociales en Serbie. Pour exemple de cette tendance dans l'analyse sont utilisés les critères en vigueur, absurdes, pour obtenir l'habilitation à diriger les recherches dans le domaine des sciences humaines et sociales; ces critères excluent les ouvrages scientifiques des enseignants alors que sont exclusivement évalués les articles scientifiques. Puis sont analysés l'ignorance, les méprises, les erreurs de logique et les intérêts qui peuvent être à l'origine de tels critères. La réduction du global au fondamental est particulièrement étudiée. Nous aboutissons à la conclusion que l'application des critères en vigueur mène à la perte de souveraineté interprétative, qui survient lorsque les institutions, les auteurs, les comités de lecture et les éditeurs de haut niveau de compétence et d'expertise pour la problématique régionale et nationale sont sacrifiés au profit des propriétaires, des institutions, des auteurs, des comités de lecture et des éditeurs généralement d'un niveau inférieur de compétence et d'expertise pour les questions régionales et nationales, avec des intérêts non-scientifiques et des loyautés qui pourraient être en désaccord avec les intérêts des citoyens de Serbie. Enfin, sont analysées les conséquences du renoncement ethnocide actuel à la souveraineté interprétative scientifique, et particulièrement l'abandon de l'interprétation de l'histoire, de l'identité et des questions culturelles et des problèmes sociaux qui s'y rattachent à des discours non-scientifiques dans la société serbe, qui inévitablement remplissent l'espace public, resté inoccupé du fait de l'extinction de plus en plus rapide des revues et des éditions en langue serbe et dans les langues des minorités ethniques.

Mots clés: politique scientifique, réductionnisme en science, évaluation en science, République de Serbie, souveraineté interprétative, ethnocide académique, suppression des livres, études doctorales

Primljeno/ Received: 05.11.2013.

Prihvaćeno / Accepted for publication: 20.11.2013.